



Л. Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л. Н.
ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«АДАМИ КАПИТАЛ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫҢ
НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ»**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ*

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции

**«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ»**

WORKS

of the International scientific and practical conference

**«HUMAN CAPITAL AS THE MAIN FACTOR OF ECONOMIC
DEVELOPMENT»**

Астана

20 қазан 2022

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

А 24

Рецензенты: профессор «Esil University», д.э.н. Галиева А.Х.
профессор Евразийского национального университета им.Л.Н.Гумилева, д.э.н.
Шалболова У.Ж.

Редакционная коллегия

Макыш С.Б. – д.э.н., профессор, декан экономического факультета, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Байжолова Р.А. – д.э.н., профессор, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Ауелбекова А.К. – к.э.н., доцент Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Исаева Б.К. – PhD., доцент, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

ISBN 978-601-337-744-5

«Адами капитал экономикалық дамудың негізгі факторы ретінде» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. –Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. -330б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Человеческий капитал как основной фактор экономического развития». – Астана: Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, 2022. -330с.

Works of the International scientific and practical conference «Human capital as the main factor of economic development». - Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. -330p.

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

ISBN 978 – 601 – 337 – 744 – 5

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2022

© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

Список использованных источников

1. Министерство здравоохранения Республики Казахстан. Реализуемые проекты. Бюджетные инвестиционные проекты на 2021 – 2023 годы. <https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/projects/details/2450?lang=ru> (дата обращения 28.09.2022 г.)
2. Уровень жизни населения в Казахстане 2016 - 2020 / Статистический сборник / Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, Нұр – Сұлтан 2021. <https://stat.gov.kz/edition/publication/collection> (дата обращения 28.09.2022 г.)
3. Основные фонды Казахстана 2016 - 2020 / Статистический сборник / Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, Нұр-Сұлтан 2021. <https://stat.gov.kz/edition/publication/collection> (дата обращения 28.09.2022 г.)
4. Инвестиционная и строительная деятельность в Республике Казахстан 2016 - 2020 / Статистический сборник / Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, Нұр – Сұлтан 2021. <https://stat.gov.kz/edition/publication/collection> (дата обращения 28.09.2022 г.)
5. Обзор казахстанской системы здравоохранения: итоги 2021 года. Официальный информационный ресурс Премьер – Министра республики Казахстан. <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/obzor-kazahstanskoy-sistemy-zdravoohraneniya-itogi-2021-goda-1933931> (дата обращения 28.09.2022 г.)

ӘОЖ 330.88

АДАМИ КАПИТАЛҒА ҚАТЫСТЫ БІРҚАТАР КОНЦЕПТУАЛДЫҚ КӨЗҚАРАСТАР

Байжолова Раиса Алиевна

baizholova_55@mail.ru

э.ғ.д., профессор, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ

Астана қ., Қазақстан

Өткен ғасырдың соңғы он жылдығында ғана адами капитал арқылы білім беру көптеген елде экономикалық өсудің көзі, экономикалық теңсіздікті жұмсартудың және жұмыссыздықпен күрес құралы ретінде қарастырыла бастады.

Осы уақытта сапа жағынан жаңа үлгілер пайда болды. Бұл үлгілердің түбегейлі ерекшелігі олардың өндірістік функциясы оқу үдерісі мен өндірістік қызметте жинақталған ғылыми білім мен тәжірибелік дағдыны сипаттайтын адами капиталды қамтитығында болып табылады.

П.Ромеру экономикалық өсу қарқыны адами капитал мөлшеріне тікелей байланысты деген тұжырым жасады.

А.Дагаев бойынша, осы үлгінің келесідей ерекшелігіне назар аудару қажет: ҒЗТКЖ аясы экономикаға тек тікелей жаңа қолданбалы идеялар мен жасалымдар арқылы ғана ықпал жасамайды. Оның өмірде болуының өзі, адами капиталды қорландыруды қамтамасыз ететіндіктен, өсудің қажетті (бірақ жеткіліксіз) шарты болып табылады. Осылайша, бұл үлгі ғылыми білімнің екі жақтылығын, яғни оның өндіріс пен қызмет көрсетулермен бірге оның ішкі құндылығына да ықпал ететіндігін баса көрсетеді. Білімді болу үшін жаңа білім алуды ынталандырмай, болашақта ғылымнан қайтарым алуға болатындығы екіталай.

Осы құрылған үлгі негізінде, атап айтқанда, П.Ромер ауқымды адами капитал көлемін қорландырған елдер дамудың анағұрлым жоғары қарқынына ие болады деген тұжырымға келді [1, С.70-71].

Қазақстан ғалымдары Қ. Қажымұрат пен Е. Ситникова алғашқылардың бірінің қатарында адами капиталдың мәнін дамушы елдер тұрғысынан зерттей бастағанын айта кету керек [2].

Адами капиталдың жалпы және арнайы білімдерді, еңбек дағдылары мен өндірістік тәжірибені қамтитындығы белгілі. Олай болса, адами капитал – адамға сіңген оның табыс алып келуге қабілеттілік қасиеті. Сондықтан экономикалық даму барысында адами капиталды қорландырудың ролі үздіксіз өсе бермек.

Қазақстанда адами капиталды дамыту сұрақтарына үлкен мән береді. Қазақстанның дамудың инновациялық нысанына өтуі жағдайында адами капиталды қалыптастыру мен дамыту сұрақтары барған сайын үлкен өзектілікке ие болуда. Адами капиталдың білім секілді құрамдасы туралы айтқанда, білімнің экономикалық өсуге қосқан үлесін статистикалық бағалау, бұл фактордың үлесі жалпы ұлттық өнімнің жалпы өсімінде 33% дейін жетуі мүмкін екендігін көрсетті. Әлем банкінің бағалаулары бойынша, білім беру деңгейін бір жылға көтеру ЖҰӨ-ді 4%-ға ұлғайтады. Жалпы алғанда, білім деңгейін үш жылға көтеру ЖҰӨ-ң өсуін жылына 0,4%-ға ұлғайтуды қамтамасыз етті [3, С. 299].

Қазіргі уақытта адами капитал еліміздің өңірлерін дамытудың шешуші факторларының бірі ретінде қабылданады.

Адам дамуы Қазақстанның барлық стратегиялық құжаттарында басым бағыт ретінде анықталған.

«Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында адами капиталды дамыту бес маңызды бағыттардың бірі ретінде анықталып отыр. Жалпы алғанда, адами капитал елдің экономикасын дамытуға зор ықпал етеді. Бүгінгі күні еліміздің тұрғындарының цифрлық сауаттылығы 82,1%-ды құрайды [4].

Еліміздің Президентінің Қаулысымен қабылданған құжаттарының фундаменталды негізгі болып табылатын, атап айтқанда, 2025 жылға дейінгі елдің дамуының Ұлттық жоспары мен 2030 жылға дейінгі Мемлекетті басқарудың жаңа концепциясында адамға бағытталғандық анықталған. Бұл реформалар шеңберінде жүргізілетін шаралардың соңғы мақсаты әрбір нақты қазақстандықтың өмірін жақсартуға бағытталуы тиіс дегенді білдіреді. 2025 жылға дейінгі дамудың Ұлттық жоспарының іске асырылуы, сонымен бірге,

пандемияның салдарларын нивелирлеу мен адами капиталдың сапасын көтеруге бағытталған. Осы құжат негізінде барлық салаларда реформалар жүргізілмек [5].

Әлем банкінің Еуропа мен Орталық Азия аймағының білім беру аясындағы Ғаламдық тәжірибе жетекшісі Энтони Патринос Қазақстанның 2020 жыл бойынша адами капиталы Индексінде (АКИ) салыстырмалы түрде жақсы нәтижелерге жеткендігін хабарлады. 2010-шы жылдан бастап АКИ мөлшері Қазақстанда 0,59-дан 0,63-ке дейін ұлғайды.

Гари Патриностың айтуынша, Қазақстан 10 жылда адами капиталдың дамуында оңтайлы нәтижелерге жетті, бірақ оның көрсеткіштері Еуропа мен Орталық Азия аймағынан әлі де қалып келеді. Онда бұл көрсеткіш 0,69-ды құрайды.

Адами капиталды дамытуда мемлекеттік қолдау мен білім беру, денсаулық сақтау аясына, әлеуметтік блок пен цифровизациялау үшін бөлінетін шығындар басты орынды алады. Қазіргі уақытта ЕАЭО елдерінде адами капиталды дамытуға бөлінетін мемлекеттік шығындар деңгейі дамыған елдердің деңгейінен төмен болып қалуда. Дамыған елдердің көпшілігінде білім беруге, денсаулық сақтау мен мәдениетке жұмсалатын шығындар ЕАЭО-та тек 8%-ды құраса, дамыған елдерде ІЖӨ-ң 15%-н құрайды [4].

Дегенмен, Қазақстан Республикасының өңірлері бойынша адами капиталдың бөлінуі біркелкі емес және де тұрақты өзгерістерге ұшырап отырады [6].

Аймақтық айырмашылықтар, әсіресе, оқыту нәтижелері бойынша айқын көрінеді. Мысалы, Атырау үшін адами капитал индексінің көрсеткіші Косово мен Грузия сияқты анағұрлым кедей елдердің көрсеткішімен сәйкес келеді. Ең жоғары аймақтық көрсеткіш Астана қаласында, бұл көрсеткіш Люксембургтің көрсеткіштерімен сәйкес және АҚШ-ң көрсеткіштерінен аздап төмен.

Білім беру сапасы мен білім беруге жұмсалатын шығындар, сондай-ақ, елдің аймақтары бойынша да мәнді ажыратылады.

COVID-19 Пандемиясы Қазақстанның адами капиталды дамытудағы соңғы он жылдықтарда жеткен жетістіктерін едәуір бұзды. Пандемия ішкі экономикалық белсенділікті едәуір, атап айтқанда, елдің 2019 жылғы ІЖӨ 4,5%-нан 2020 жылы 2,6%-ға төмендетіп жіберді, ал кедейшілік деңгейі 2016 жылғы 6%-н 2020 жылы 14%-ға ұлғайды. Бәрінен де тұрғындардың кедей және әлжуаз топтары зардап шекті, бұл олардың өмір бойына оқуына, жалақысы мен әлеуметтік және экономикалық әл-ауқатына оңтайсыз әсерін тигізді.

Бүгінгі күні Қазақстан инновацияның дамуы мен бәсекеге қабілеттіліктің кейбір шешуші көрсеткіштері бойынша қалып келеді. Ал елдегі кәсіби дағдылардың даму деңгейі көптеген елдерге қарағанда төмен екендігі белгілі [5].

Орнықты дамуға қол жеткізу үшін Қазақстанның мемлекеттік саясат пен инвестицияларды әлсіз аймақтар мен тұрғындардың әлжуаз топтарының қажеттіліктерін қанағаттандыруға қарай бөлуі керек.

Халықаралық және ұлттық сарапшылар, сайып келгенде, білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау саласында нәтижелерді жақсартуға ықпалын тигізетін адами капиталды дамытудың еңбек өнімділігін арттыра және

білімдерге негізделген жаһандық экономикаға бейімделе отырып, елдегі экономикалық түрлендіруді қолдауға ықпал ететіндігі туралы ортақ пікірге келді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Дагаев А. Рычаги инновационного роста // Проблемы теории и практики управления. - № 5. – 2000. – С.70-76
2. Васильева О. Накопление человеческого капитала и избытие природных ресурсов // Вопросы экономики. - №12. – 2011. – С.66-77
3. Кажымурат К., Ситникова Е. Человеческий капитал в современной рыночной экономике // Актуальные проблемы экономики и финансов Республики Казахстан. Материалы международного экономического конгресса 25-26 сентября 2003 года, Караганда, 2003. – С.299-303
4. Развитие человеческого капитала в Казахстане - 26.04.2021 <https://strategy2050.kz/ru/news/razvitie-chelovecheskogo-kapitala-v-kazakhstane/>
5. Казахстану необходимо обеспечить равенство возможностей развития человеческого капитала. <https://www.vsemirnyjbank.org › news › 2021/04/29>
6. Нюсупова Г.Н., Айдарханова Г.Б., Токбергенова А.А. География человеческого капитала в Республике Казахстан: сравнение регионов. *Economics: the strategy and practice*. №16(4), 2021. –С.160-173. <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2021-4-160-173>

УДК 330.88

ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Балтабай К.Б., Каскабаева Ш. Е.

milkabkb@mail.ru

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
г. Астана, Республика Казахстан
Научный руководитель - Сейдуалин Д.А.

Человеческий капитал играет решающую роль в экономическом росте и сокращении бедности. С макроэкономической точки зрения накопление человеческого капитала повышает производительность труда; способствует технологическим инновациям; увеличивает доходность капитала; и делает рост более устойчивым, что, в свою очередь, способствует сокращению бедности. Таким образом, на микроуровне человеческий капитал рассматривается как составляющая образования, которая способствует повышению производительности труда и доходов индивида, являясь при этом важным компонентом производства фирмы. Другими словами, человеческий капитал относится к способности и эффективности людей преобразовывать сырье и